

MEGAN BISHOP MOORE–BRAD E. KELLE

Biblical History and Israel's Past.

The Changing Study of the Bible and History

Szerző: Megan Bishop Moore–Brad E. Kelle

ISBN 978-0-8028-6260-0

Kiadó: Eerdmans, 2011 (518 oldal)

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a görcső alá vett munka az ókori Izrael története kutatásának olyan komprehenzív összefoglalója, amely a 21. század első felében egykönnyen standard kutatástörténeti kézikönyvvé válhat. A csekély félezer oldalas (!), 2011-es keltezésű, ifjú titánnak számító kézikönyv a kutatástörténeti munkák olyan klasszikusai mellé kíván lépni, mint amilyen az ószövetségi bibliai teológia területén James Barr kutatástörténeti összefoglalója (*The Concept of Biblical Theology. An Old Testament Perspective*, Fortress, 1999, 715 oldal), avagy Kenneth A. Kitchen, ószövetségi kutatástörténetet is magába olvasztó nagyszabású munkája (*On the Reliability of the Old Testament*, Eerdmans, 2003, 662 oldal).

Az összefoglaló munka kifejezett célkitűzése (lásd 1–5. old.), hogy az ókori Izrael, mi több, Szíria-Palesztina ókori történeti kutatásának változásait és kiterjedt szakirodalmát főként a 20. század második felétől napjainkig mutassa be. Teszi ezt azért, mert az ókori Izrael kutatásának területén a múlt század második felétől figyelhető meg az a gondolkodásbeli fordulat, amely mentén az ókori Izrael, illetve a szíria-

palesztinai régió történeti kutatása a bibliai szöveg háttértudományából előlépett egy önálló, ókortörténeti területté. Szíria-Palesztina ókori története a múlt század második felétől sokkal szélesebbé vált, mint a bibliai Izrael történetének segédtudományként való leírása. E múlt század második felétől érzékelhető váltás mentén mára „bibliai kortörténet” helyett „Szíria-Palesztina ókori története” kutatásáról kell beszél-nünk. A munka célkitűzése tehát igazolható vállalkozás, hiszen éppen ez az a korszak, amely kutatástörténetileg ilyen átfogó módon még nem került feldolgozásra. Az Ószövetség, illetve az ókori Izrael kritikai kutatásának története 1970-ig ugyanis már így is éppen elég hathatós feldolgozásra került ószövetségi bevezetéstani munkákban, kutatástörténeti összefoglalókban (lásd G. W. Ramsey: *The Quest for the Historical Israel*, John Knox, 1981), még magyar nyelven is (lásd Karasszon István: *Izrael története a kezdetektől Bar-Kochbáig*, Új Mandátum, 2009; uő: *Az Ószövetség regénye. Sugárutak és zsácutcák a kutatástörténetben*, L'Harmattan, 2011)¹.

Az összefoglaló munka az ókori Izrael kutatásának újabb történetét a pátriárkák korától egészen a fogság utáni,

¹ Karasszon István *Izrael történetének* recenzióját lásd *Igazság és Élet* (2011/2), 384–389., ill. kutatástörténeti összefoglalójának recenzióját lásd e folyóirat korábbi számában (2011/2), 111–112.

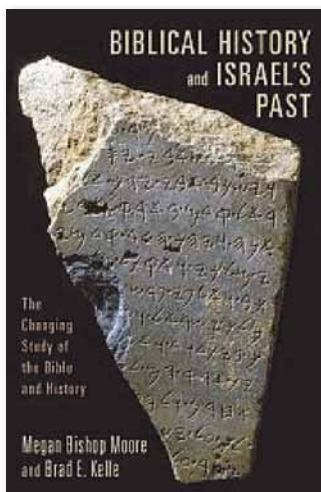
intertestamentális korig terjedően öleli fel, egy bevezető és egy záró, illetve nyolc különálló fejezetben (2. fejezet: Pátriárkák és mátriárkák, 43–76. old.; 3. fejezet: Izrael születése, 77–144. old.; 4. fejezet: A királyság korszaka 1 – a források, 145–199. old.; 5. fejezet: A királyság korszaka 2 – az egységes királyság korszaka, 200–265. old.; 6. fejezet: A királyság korszaka 3 – A vaskori Izrael és Júda királyságai, 266–333. old.; 7. fejezet: A fogság korszaka, 334–395. old.; 8. fejezet: A fogság utáni korszak, 396–464. old.). Izrael történetének egy-egy meghatározó korszakára, valamint a kapcsolódó kurrens szakirodalom kiértékelésére így 50–100 oldalt szán a kézikönyv.

A sematikusra vett bevezető fejezet (1–42. old.) az Ószövetség kritikai kutatásának úttörő klasszikusaira (Julius Wellhausen-től Albrecht Altig) angolszász pragmatizmussal csupán 17 oldalt szán, ami még a fenti célkitűzés függvényében is igen kurtának tűnik. A könyv mentségére legyen szólva, hogy később az Izrael egyes korszakait tárgyaló fejezetekben újra és újra visszatér az Ószövetség-kutatás klasszikusainak elképzeléseihez. Az Izrael története meghatározó korszakainak, valamint a kapcsolódó kurrens szakirodalomnak a kiértékelésére viszont annál inkább használható – informatív és rendszerező, egyben roppant didaktikus és olvasmányos. Miután az utóbbi években az Izrael története kutatásban az úgynevezett minimalista-maximalista skálán számos megközelí-

tés született, kutatástörténeti bevezető nélkül nem is igen lehet eligazodni a szakirodalmi áradatban. Ez a munka igen közérthető módon mutat rá azokra a kutatástörténeti súlypontokra, amelyek mentén bárki rendszert találhat az adott kutatási területen, történeti korszakban.

A munka Izrael egyes korszakainak kutatástörténeti feldolgozásában a következő séma szerint halad: *1. Kutatástörténet a kezdetektől 1970-ig.* Egészen a múlt század 70-es éveikig a nagy összefoglaló Izrael-történetek (és maga az

Izrael története kutatás) a korszakok tárgyalásában lényegében az ószövetségi történetvezetés korszakai mentén haladtak (pátriárkák, exodus, honfoglalás, letelepedés, korai egységes királyság, kettészakadt királyság: Izrael és Júda stb.). E korszakok tárgyalása tulajdonképpen az adott korszakhoz rendelt bibliai szövegek történetkritikai olvasatát jelentette, kiegészítve azokat olyan

Biblián kívüli, írásos és tárgyi bizonyítékokkal, amelyek segítettek megérteni a bibliai szöveget, avagy alátámasztották annak leírásait. (Az ilyen megközelítéssel írt Izrael-történet klasszikus példája John Bright *Izrael története* – eredeti megjelenés: 1959.) *2. Kutatástörténet 1970-től 1990-ig.* A múlt század 70-es éveiben a bibliai pátriárkák történetiségét megkérdőjelező kutatók munkái (Thomas L. Thompson: *The Historicity of the Patriarchal Narratives*, 1974; J. Van Seters: *Abraham in History and Tradition*, 1975) körül kialakult heves

viták a 80-as évek végére odavezettek, hogy Izrael korai tradícióinak (pátriárkák, exodus, pusztai vándorlás) történeti tárgyalása teljességgel eltűnt a korszak Izrael-történeteiből (lásd J. Maxwell Miller–John H. Hays: *The History of Ancient Israel and Judah*, 1986). Ilyenformán az ókori Izrael történetének tárgyalása e korszak Izrael-történeteiben immáron csupán korai vaskori kezdőponttal indult: a korai izráeliták megjelenésével és letelepedésével a palesztinai középső hegyvidéken. *3. Kutatástörténet 1990-től napjainkig.* A 90-es évektől napjainkig a kritikai tendencia tovább erősödött, melynek eredményeként az egységes királyság léte, illetve Dávid és Salamon személyének történetisége is megkérdőjeleződött (lásd leginkább Philip R. Davies: *In Search of „Ancient Israel”*, 1992). E 90-es években erősen minimalistának számító álláspont, noha mérsékeltbb körökben is visszhangra talált, még nem eredményezte olyan átfogó munka megszületését, amely az ókori Izrael és Júda történetét az egységes királyság korszakát elhagyva, alapállásból egymástól függetlenül kezelné, illetve a Kr. e. 9. században az északi Omridák királyságának felemelkedésével kezdené.

Összegezve tehát elmondható, hogy az ókori Izrael és Júda történetének megírásában egyre kisebb szerepet kap az ószövetségi beszámoló, ehelyett viszont egyre nagyobb szerephez jut a szíria-palesztinai térség történetének pusztán archeológiai leletekre, illetve társadalomtudományi modellekre támaszkodó rekonstruálása. Ezzel együtt az átfogó, *longue durée* Izrael-történetek helyett célzott korszakok, illetve célzott kistérségek szociokultúrájának rekonstruálása a meghatározó, melyek immáron sokkal inkább célzott szakta-

nulmányokban jelennek meg. E kutatás-történeti trendek mentén egy amalgám „ókori Izrael” helyett végeredményként két, jól elkülöníthető Izraelt kapunk a korszakban: egy „bibliai Izraelt” és egy „Biblián kívüli Izraelt”, amelyek innentől kezdve nem akarják egymást sem bizonyítani, sem pedig cáfolni.

Jelen összefoglaló munkát két irányból lehet kritikával illetni. Egyrésztől kritikaként meg kell jegyezni, hogy a munka a kapcsolódó szakirodalom feldolgozásában korántsem teljes körű. A nagy összefoglaló Izrael-történetek elemzésének sorából fájoan hiányzik a kivételes francia Ószövetség-tudós, Roland de Vaux kétkötetes Izrael-története (*Histoire Ancienne D’Israel*, Párizs, 1971, 1972). E munka elemzése azért lett volna kifejezetten érdekes, mert az újabb Izrael-történetekkel ellentétben de Vaux komolyan foglalkozott Izrael vaskort megelőző előtörténetével; a pátriárka-történetekkel, az exodus és a pusztai vándorlás hagyományaival, letelepedéssel, a bírák korával. Továbbá nem lehet nem észrevenni, hogy a német nyelvű szakirodalom összegyűjtése és feldolgozása e kutatástörténetben csupán a legjelentősebbekre korlátozódik, ami azért is érthetetlen, mert az angolul olvasó célközönségnek épp ezek a források elérhetetlenebbek, ismeretlenebbek.

Másrésztől talán túl könnyen is felismerhető, hogy a szerzőpáros munkája mely hangokat preferálja a kutatástörténetben. A munka sokkal több figyelmet szentel a minimalista és a középutas kutatásoknak, mint a maximalista megközelítéseknek. Abban ugyan egyetértünk a szerzőpárossal, hogy a tudományos szakszerűséget sok esetben mellőző tradicionális-fundamentalista kvázi szakirodalom kimerítő ismerteté-

sének nem sok hozadéka lenne e kutatástörténetben, azonban a maximalizmus leginkább komolyan vehető mai képviselőjének, Kenneth A. Kitchen munkájának (*On the Reliability of the Old Testament*, 2003) részletes ismertetése jelentősen hozzájárulhatott volna egy kiegyensúlyozottabb kutatástörténeti munka megszületéséhez. Kenneth A. Kitchen munkája csupán a pátriárkák korszaka kapcsán kerül részletes kiértékelésre (64–66. old.), azonban a többi korszak tárgyalása kapcsán munkájának említése megmarad érintőlegesnek. Példának okáért kifejezetten érdekes lett volna, ha az újabban a viták keresztüztüében lévő egységes monarchia korszaka, illetve Dávid és Salamon történetisége tekintetében Kitchen érvei részleteiben is ismertetésre kerülnek.

Összefoglalva tehát az Izrael története kutatásának területén születő újabb tudományos szakirodalom mintegy használati utasításaként is tekinthetünk erre a munkára, hiszen nem árt tisztában lenni azzal, hogy egy primer tudományos monográfia, avagy szaktanulmány milyen áramlathoz tartozik, illetve miben rejlenek megközelítésének erősségei és gyengeségei. Ilyen kiértékelő munkákra a kutatás folyamán mindig szükség van, és ez a munka jelen pillanatban a legnaprakészebb és legátfogóbb a nemzetközi könyvpiacra – bátran ajánlható minden olyan teológusnak, doktorandusznak, kutatónak és értelmiségi laikusnak, aki az ókori Izrael történetével mélyebben foglalkozni kíván.

Jenei Péter